

Journal of Religious Inquiries

ISSN 2645-9132

Volume: 4 Issue: 1 (July 2021)

Angelika Brodersen. *Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Māturīdiya am Beispiel der Attributenlehre* (Münster: Lit Verlag, 2014)

Mehmet Akif Ceyhan	
Assist. Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Islamic Studies, Department of Kalām and History of Islamic Sects, Ankara, Turkey	
eylul980@hotmail.com	ORCID 0000-0001-8709-3833

Article Information		
Type Book Review		
Received 07 July 2021	Accepted 29 July 2021	Published 31 July 2021
Cite as Ceyhan, Mehmet Akif. “Angelika Brodersen. <i>Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Māturīdiya am Beispiel der Attributenlehre</i> (Münster: Lit Verlag, 2014)”. <i>ULUM</i> 4/1 (2021), 265-274.		
Copyright © 2020 by ULUM İslami İlimler Eğitim ve Dayanışma Derneği, Ankara, Turkey		
CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License		

Angelika Brodersen. Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Māturīdīya am Beispiel der Attributenlehre (Münster: Lit Verlag, 2014), 609 pages, ISBN 978-3-643-12402-9

Abstract

“Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Māturīdīya am Beispiel der Attributenlehre” [The Unknown Kalām. Theological positions of the early Māturīdīya using the example of the doctrine] is the work of Prof. Angelika Brodersen is a study that reveals the approaches of early Māturīdī scholars to theological issues within the framework of the understanding of adjectives. The work consists of an introduction, three chapters and a conclusion. The work is among the important studies that present the approaches of the early Māturīdī theologians, who contributed to the development of Māturīdī thought after Abū Mansūr al-Māturīdī, to the reader in an organized manner under the main headings.

Keywords

Kalām, Māturīdīya, Theology, Attributes of God, Orientalism

The purpose of this review is to introduce a recent scholarly study carried out on Māturīdīya in Germany to the scholarly community in Turkey. In recent years, Māturīdīya has been a popular topic in German orientalist studies. The book that I reviewed is a critical work as it brings together the views of various Māturīdī theologians. The convenience offered by this work to the reader is that it neatly presents the views of different Māturīdī theologians on various theological issues, which was the apparent purpose of the author in producing this work.

In orientalist studies based in Germany, the Māturīdīya school stands out as a school of faith that has been ignored and has remained an underresearched area until recent years. A review of the studies by orientalists on Islamic studies would clearly reveal a surplus of studies on Ash‘arīs, Mu‘tazila and other smaller sects. Ulrich Rudolph is known to be one of the rarest scholarly figures who introduced Māturīdīya to the orientalist literature by producing an independent work on it in recent years. Rudolph's work *Al-Māturīdī und die sunnitische Theologie in Samarkand (Al-Māturīdī and Ahl al-Sunnah Kalām in Samarkand)*,¹ which was translated into Turkish as *Māturīdī ve Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelâmı*,² is one of the most comprehensive studies on Māturīdīya in the West. There is an apparent emphasis on Māturīdīya as an unknown school under the title of "The Fame of the Unknown"³ in the introduction to this work. This might have played an influential role when Brodersen gave a title to her work. This is because Angelika Brodersen is known as a researcher who worked in close collaboration Ulrich Rudolph.

In recent years, Angelika Brodersen has been a leading figure in the studies on Māturīdīya in the German scholarship. Brodersen remains an authority in Germany on Māturīdī theology with her books, scho-

¹ Ulrich Rudolph, *Al-Māturīdī und die sunnitische Theologie in Samarkand* (Leiden: E.J. Brill, 1997)

² Ulrich Rudolph, *Māturīdī ve Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelâmı*, trans. Özcan Taşçı, (İstanbul: Litera, 2016).

³ Rudolph, *Al-Māturīdī und die sunnitische Theologie in Samarkand*, 1.

larly articles, papers and research projects. Her studies on the developmental process of early Māturīdī theology and the works and views of Māturīdī theologians are seminal works for Islamic researchers in Germany. Furthermore, Abū Ishāq al-Ṣaffār's work *Talkhīṣ al-adilla li-qawā'id al-tawhīd*,⁴ which she examined and published in two volumes in Beirut, should be evaluated as a treasure that she made available to researchers studying Māturīdīya. The work in question, which was made available to Western researchers through her review, plays a key role for Muslim researchers in understanding the Māturīdī teaching.⁵

Brodersen's work *Der unbekannte kalām* [The Unknown Kalām] stresses that Māturīdīya is a hidden treasure that has been barely known and researched, not only in the Islamic world but also in the Western world. It is an exceptional work that aims to unearth Māturīdīya and introduce it through the perspective of divine attributes.

The work is organized into an introduction, three chapters and a conclusion. The introduction outlines the theory of divine attributes in Islamic theology and provides information about the early Māturīdī theology, related theologians who contributed to this school and their works.⁶ It is apparent that the author spares effort to highlight the differences in the views of Māturīdīs and Ash'arīs. The most important feature of the introduction is that it presents a clear overview of the information provided in approximately 600 pages and gives the reader an idea about the formation of Māturīdī theology in a systematic way.

The first section includes information about the lives and works of Māturīdī theologians mentioned in the work itself. Therefore, it supplements the information given in the introduction and could be considered together. The theological information that the work intends to present the reader is systematically provided in the second and third chapters. The Māturīdī theologians in this section are addressed under three headings based on their geographical origins. The title of Samarkand elaborates on the following scholars and their works: Abū Salama al-Samarqandī (*Jumal Usūl al-Dīn*), Abū al-Yusr al-Bazdawī (*Usūl al-Dīn*), Abū al-Mu'in al-Nasafī (*Bahr al-Kalam fi 'Ilm al-Tawhid, Al-Tamhid li-Qawā'id al-Tawhid and Tabsirat al-Adillah*), Najm ad-Dīn Abū Ḥafṣ 'Umar ibn Muḥammad an-Nasafī (*al-'Aqa'id al-Nasafīyyah*), Abū al-Thana' al-Lamishi (*al-Tamhid li-Qawā'id al-Tawhid*) and Abū al-Barakat al-Nasafī (*Al-I'timad fi'l-i'tikād and 'Umdat al-Aqa'id*). The scholars and their work included under the title of Bukhāra are Abū Ishāq al-Ṣaffār al-Bukhārī and his work *Talkhīṣ al-adilla li-qawā'id al-tawhīd*, along with Nur ad-dīn Ṣābūnī al-Bukhārī and his works *Kifāyah fi al-hidāyah* and *al-Bidāyah fi usūl al-dīn*. Brodersen devoted some space to Abū Shakūr al-Sālimī and his work titled *al-Tamhid fi Bayan al-Tawhid* under a separate title, probably because she was not sure whether to include this scholar under the title of whether Samarkand or Bukhāra.

The first chapter provides information about documentation and German translations of the views of the Māturīdī theologians, whose names and works are mentioned in the introduction, on divine attributes.

⁴ al-Ṣaffār, Abū Ishāq Ibrāhīm b. 'Isma'īl al-Zāhed. *Talkhīṣ al-adilla li-qawā'id al-tawhīd*. ed. Angelika Brodersen. 2 volumes (Bairut: al-Ma'had al-Almānī li abḥās al-Sharqiyya, 1432/2011)

⁵ The work *Talkhīṣ al-adilla li-qawā'id al-tawhīd*, which was examined and published by Brodersen, has been a focus of scholarly research in Turkey. Abdullah Demir, *Ebū İshak es-Saffar'ın Kelām Yöntemi*, (İstanbul: İSAM, 2018).

⁶ Angelika Brodersen, *Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Māturīdīya am Beispiel der Attributenlehre* (Münster: Lit Verlag, 2014), 17-24.

This section is devoted to the views of Māturīdī theologians, organized into eleven headings addressing divine attributes. These subjects include God as the creator of the world; God's unity (tawhid) and eternity; His transcendence; His attributes; the attributes of knowledge ('ilm), hearing (sam'a), sight (basar), will (irada), creation, kalam; ru'yetullâh and al-Asmā' al-ḥusnā'. The views of Māturīdī theologians mentioned in the introduction are discussed directly citing their works.

Being the most important part, the third addresses the systematic theological issues by comparing the views of the early Māturīdī theologians mentioned in the previous sections. It also discusses views of the theologians with respect to divine attributes, thereby introducing the Māturīdī kalām system. In this chapter, Brodersen further discusses the views she introduced earlier and gives a comprehensive analysis of these under eleven headings. While discussing the views put forward by Māturīdī theologians, Brodersen presents a detailed list of arguments under each heading and draws conclusions about each perspective.

The conclusion section highlights that this work is a handbook for students of Islamic theology and that the views of the Māturīdīs should be appreciated by Western researchers as well. Furthermore, a major conclusion that the author draws is that during the formation processes of Ash'arism and Māturīdīyah, the followers of the founding imams in these schools adopted different methods in terms of schooling. That is, while the former acted in accordance with the founding imams of the Ash'arīs, the Māturīdīs often did not refer to Imam Māturīdī in their works.

This work, called *Der Unbekannte Kalām*, is barely intended for a public audience. That is, it is not a work that the non-specialist reader can read fluently from beginning to end as it was written in academic language. The rationale for using academic language is that this work was intended as a textbook to introduce the Māturīdī school to the students of Islamic theology or those who want to study theology in general. Therefore, the target audience of the work consists of students studying Islamic theology or academics who want to do research on Māturīdī.

The author does not pronounce judgments about Māturīdī theology in her work; on the contrary, she provides an overview of the views of Maturidi theologians based on their own works. While doing this, she aims to introduce Māturīdīya, which is hardly known and rarely studied in the West, to the Western scholarly community. The fact that the title of the work is *The Unknown Kalām* also lends support to this. The author aims to help Western researchers who do not know Arabic and therefore unable to read Māturīdī theologians through primary sources understand their views and make these works available to the speakers of German.

As far as we know, the work has a style that has not been used before in kalām studies, neither in the West nor in the Islamic world. This style involves neatly presenting and discussing the perspectives of the early Māturīdī theologians on the subject under certain headings by referring to original sources. There are independent works addressing each theologian and his views discussed in this work. However, as far as I know, there are no studies that present a comparative analysis of the views of different Māturīdī theologians on a particular subject. For instance, a researcher who wants to learn the Māturīdī theologians' views of Allah's attribute of kalām has to refer to the works of each theologian and examine each and every one of them. However, this work enables researchers to easily have access to the views of different theologians on

this issue. Moreover, it is also significant in that it neatly elaborates on the views of Māturīdī theologians in German, thereby contributing to the recognition and scholarly examination of the Māturīdī school in the West.

The reliability of the work in the theological issues that it addresses is due to the use of the original sources and the accurate translation of the original Arabic texts into German. Brodersen cited the famous works of each theologian, and the use of primary and major sources, rather than secondary ones, contributed to the reliability of the work.

Globally considered, this work comes with numerous strengths, yet it also suffers from some weaknesses. Just as the views of early Māturīdī theologians, as well as the views of others, are provided in the context of divine attributes in this work, it could have been useful to mention the views of the founding imam Abū Mansūr al-Māturīdī with reference to his works *Kitāb al-Tawhīd* and *Taʿwīlāt al-Qurʾān* under a separate heading. The failure to present al-Māturīdī's views under a separate heading hardly means that he is not cited at all. In fact, author does provide the perspectives of al-Māturīdī at certain points. However, in this work, in which the primary purpose is to introduce the Māturīdī theology, Imam Māturīdī's views on related attributes could have been presented to the reader under the heading of the founding imam Abū Mansur al-Māturīdī, which could have been placed just before or after the section reserved for the views of the early Māturīdī theologians. This is apparently a major shortcoming of this work. Another shortcoming is that while the formation process of Māturīdī thought in the regions of Samarkand and Bukhāra is explained, very little information is provided about these lands where this thought system developed or the society living in these lands, meaning that sociology is almost ignored.⁷

It should be noted that, despite these shortcomings, it is a quite useful work, not only for the students of Islamic theology but also for academics, who form the targeted audience, due to its potential for helping its readers get to know and recognize Māturīdī thought and adding excitement to their work. Globally considered, it is a recommendable work on the grounds that Māturīdī thought, which is sometimes compared with the views of Ashʿarī and Muʿtazila theologians in the work, can help reinforce the theological discussions in the mind of the reader. Furthermore, this work is critical in that it facilitates the access to the theological views of Māturīdīya, particularly for those who intend to learn about the Māturīdī school. I think that this work should be translated into Turkish as soon as possible to make it available to academics and theology students in Turkey.

⁷ Frank Griffel, "Angelika Brodersen, *Der unbekante kalām. Theologische Positionen der frühen Māturīdīya am Beispiel der Attributenlehre*", *Der Islam* 93/ 2 (2016), 585-588.

Angelika Brodersen. Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Mātūrīdiya am Beispiel der Attributenlehre (Münster: Lit Verlag, 2014), 609 sayfa, ISBN 978-3-643-12402-9

Öz

Değerlendirmesini yaptığımız “*Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Mātūrīdiya am Beispiel der Attributenlehre*” (*Bilinmeyen Kelâm. Sıfat Teorisi Örneğinde Erken Dönem Mātūrīdîliğin Kelâm Anlayışı Hakkında Farklı Görüşler*) isimli eser, Almanya’da Mātūrīdîlik araştırmalarıyla dikkat çeken Bochum Üniversitesi Oryantalistik ve İslam Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi Prof. Angelika Brodersen’in erken dönem Mātūrīdî âlimlerin ilâhî sıfat anlayışı çerçevesinde kelâmî konulara yaklaşımlarını ortaya koyan bir çalışmadır. Eser; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Eser, Ebû Mansur el-Mātūrīdî sonrası Mātūrīdî düşüncesinin gelişmesine katkı sunan erken dönem Mātūrīdî kelâmcılarının, kelâmî konulara yaklaşımlarını ana başlıklar altında derli toplu bir şekilde okuyucunun istifadesine sunan önemli çalışmalar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Mātūrīdiyye, Teoloji, Sıfâtullah, Oryantalizm

Değerlendirmesini yapmak üzere bu eseri seçmemizin amacı, Almanya’da son zamanlarda Mātūrīdîlik üzerine yapılan bilimsel araştırmaları Türkiye’deki akademik camiaya tanıtmaktır. Son yıllarda Alman oryantalist çalışmalarda Mātūrīdîliğe olan ilgi önemli ölçüde artmıştır. Kitiğini yaptığımız “*Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Mātūrīdiya am Beispiel der Attributenlehre*” [*Bilinmeyen Kelâm. Sıfat Teorisi Örneğinde Erken Dönem Mātūrīdîliğin Kelâm Anlayışı Hakkında Farklı Görüşler*] isimli bu eser, Mātūrīdî kelamcılarının farklı görüşlerini bir araya getirmesi açısından önem taşımaktadır. Söz konusu eserin okuyucuya sunduğu kolaylık ve eserin bu kurgu ile oluşturulmasındaki amaç, her bir kelâmî konuda okuyucuya derli toplu bir şekilde farklı Mātūrīdî kelâmcılarının görüşlerini bir arada vermesidir.

Almanya merkezli oryantalist çalışmalarda son yıllara kadar Mātūrīdîlik ekolü görmezden gelinen, çok fazla üzerinde durulmayan bir itikâdî ekol olarak göze çarpmaktadır. Oryantalistlerin İslâm araştırmalarına dair yaptıkları çalışmalara yönelik literatür taraması yapıldığında, genellikle Eş’ârîlere, Mutezile’ye ve diğer küçük fırkalara yönelik çalışmaların fazlalığı açıkça fark edilecektir. Son yıllarda Mātūrīdîliği müstakil bir eser olarak çalışarak oryantalist literatüre kazandıran ender isimlerden birisi bilindiği üzere Ulrich Rudolph’dur. Rudolph’un *Mātūrīdî ve Semerkant’ta Ehl-i Sünnet Kelâmı*⁸ adıyla Türkçeye de çevirilen *Al-Mātūrīdî und die sunnitische Theologie in Samarkand*⁹ adlı eseri, batıda Mātūrīdîliğe dair yapılan en kapsamlı çalışmaların başında gelmektedir. Söz konusu eserin girişinde yer alan “Bilinmeyen Şöhret”¹⁰ başlığı altında yapılan Mātūrīdîliğin fazla bilinmeyen bir ekol olduğu vurgusunun, Brodersen’in eserinin isminin belirlenmesinde

⁸ Ulrich Rudolph, *Mātūrīdî ve Semerkant’ta Ehl-i Sünnet Kelâmı*, çev. Özcan Taşçı, (İstanbul: Litera, 2016).

⁹ Ulrich Rudolph, *Al-Mātūrīdî und die sunnitische Theologie in Samarkand* (Leiden: E.J. Brill, 1997)

¹⁰ Rudolph, *Al-Mātūrīdî und die sunnitische Theologie in Samarkand*, 1.

etkili olduğu düşünülebilir. Çünkü Angelika Brodersen, Ulrich Rudolph ile yakın çalışmış bir akademisyen olarak tanınmaktadır.

Son yıllarda Alman akademiasında Matürîdîlik üzerine yapılan çalışmalarda Angelika Brodersen ismi ön plana çıkmaktadır. Kaleme aldığı kitaplar, bilimsel makaleler, bildiriler ve araştırma projeleri ile Matürîdî kelâmı üzerine Almanya'da söz sahibi olan Brodersen'in, erken dönem Matürîdî kelâmının gelişim süreci ve Matürîdî kelâmcılarının eserleri ve görüşleri üzerine yaptığı çalışmalar, Almanya'da İslam araştırmacıları için kaynak eserler konumundadır. Ayrıca onun tarafından tahkik edilerek iki cilt halinde Beyrut'ta neşredilen Ebû İshâk es-Saffâr'ın *Telhîşü'l-edille li-ḳavâ'idî't-tevhîd¹¹* adlı eserini de onun Matürîdî araştırmacılarının istifadesine sunduğu bir hazine olarak değerlendirmek gerekmektedir. Söz konusu eser, onun tahkiki ile batılı araştırmacıların istifadesine sunulmasının yanında, Müslüman araştırmacılar için de Matürîdî öğretinin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir.¹²

Brodersen'in, kritiğini yapmaya çalıştığımız *Der unbekannte kalām* [Bilinmeyen Kelâm] adlı eseri, aslında Matürîdîliğin hem İslâm dünyasında, hem de batıda son yıllara kadar fazla bilinmeyen, araştırmalara konu olmayan gizli bir hazine olduğu vurgusuyla gün yüzüne çıkarılmasını amaçlayan ve Matürîdîliği tanıtırken de bunu ilâhî sıfatlar perspektifinden ortaya koymaya çalışan müstesnâ çalışmalardan biridir.

Eser, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Eserin giriş bölümü, kelâm ilmi ile uğraşanlar için İslam kelâmında ilahî sıfatlar teorisine, erken dönem Matürîdî kelâmına ve bu ekole katkı sunan kelâmcılara ve eserlerine dair bilgiler sunmaktadır.¹³ Bu konularda bilgi verilirken Matürîdîlerin görüşlerinin Eş'ârîlerden farkının ortaya konulmasında da bir çaba gösterildiği fark edilmektedir. Giriş bölümünün en önemli özelliği, yaklaşık 600 sayfada aktarılan bilgilere dair bir netliğin ortaya konulması, sistematik anlamda Matürîdî kelâmının teşekkülüne dair okuyucuda bir fikir oluşmasını sağlamasıdır.

Birinci bölüm, eserde görüşlerine yer verilen Matürîdî kelâmcılarının hayatlarına ve eserlerine dair bilgilerden oluşmaktadır. Bu yönüyle bu bölüm girişte verilen bilgilerin bir devamı niteliğinde olup giriş bölümü ile de değerlendirilebilir. Zira eserin okuyucuya vermek istediği sistematik kelâm bilgileri, ikinci ve üçüncü bölümlerde yer almaktadır. Bu bölümde haklarında bilgi verilen Matürîdî kelâmcıları coğrafi olarak üç farklı başlıkta ele alınmıştır. Semerkant başlığı altında Ebû Seleme es-Semerkandî ve *Cümelü usûli'd-dîn*, Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî ve *Usûlü'd-dîn*, Ebü'l-Muîn en-Nesefî ve *Bahrü'l-ḳelâm, et-Temhîd ve Tebşîratü'l-edille fi usûli'd-dîn*, Ebû Hafs Ömer en-Nesefî ve *'Aḳâ'idü'n-Nesefî*, Ebü's-Senâ el-Lâmişî ve *et-Temhîd li-ḳavâ'idî't-tevhîd*, Ebü'l-Berekât en-Nesefî ve *el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd ve el-'Umde* adlı eserlere yer verilmiştir. Buhârâ başlığı altında ise Ebû İshâk es-Saffâr el-Buhârî ve *Telhîşü'l-edille li-ḳavâ'idî't-tevhîd*, Nûreddîn es-Sâbûnî el-Buhârî ve *el-Kifâye*

¹¹ al-Şaffâr, Abû İshâq İbrâhîm b. 'İsmâ'îl al-Zâhed. *Talkhîş al-adilla li-ḳawâ'id al-tawhîd*. ed. Angelika Brodersen. 2 volumes (Bairut: al-Ma'had al-Almânî li abḥâs al-Sharḳiyya, 1432/2011)

¹² Brodersen'in tahkik ederek neşrettiği *Talkhîş al-adilla li-ḳawâ'id al-tawhîd* adlı eser, Türkiye'deki akademik çalışmalara da konu olmuştur. Abdullah Demir, *Ebû İshak es-Saffar'ın Kelâm Yöntemi*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2018).

¹³ Angelika Brodersen, *Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Mâtürîdiya am Beispiel der Attributenlehre* (Münster: Lit Verlag, 2014), 17-24.

fi'l-hidāye ve *el-Bidāye fi uşūli'd-dîn* adlı eserlere yer verilmiştir. Birinci bölümde son olarak Brodersen, Semerkant ve Buhârâ başlıkları altında hangisinde yer aldığına emin olamadığı için Ebû Şekûr es-Sâlimî ve *et-Temhîd fi beyâni't-tevhîd* adlı eserine ayrı bir başlıkta yer vermiştir.

Eserin ana bölümlerinden ilki olarak tanımlayabileceğimiz ikinci bölüm, dokümantasyona dair bilgilerin verildiği, birinci bölümde isimleri ve eserleri zikredilen Matürîdî kelâmcılarının ilâhî sıfatlara dair görüşlerinin, her bir mütekellimin büyük oranda kendi eserlerinden Almanca'ya yapılan tercümelerinden oluşmaktadır. Bu bölüm, ilâhî sıfatlara dair on bir ayrı başlık altında Matürîdî kelâmcılarının görüşlerine ayrılmıştır. Bu konular, dünyanın yaratıcısı olarak Allah, Allah'ın birliği (tevhîd) ve ezelîliği, Allah'ın aşkınlığı, Allah'ın sıfatları, Allah'ın ilim, semi, basar, irade, tekvîn ve kelâm sıfatları, ru'yetullâh ve esmâu'l-hüsna (isim ve müsemma) konularında, birinci bölümde isimleri ve eserleri zikredilen Matürîdî kelâmcılarının eserlerinden alıntılar yapılarak görüşleri ortaya konulmuştur.

Eserin üçüncü ve en önemli bölümü ise sistematik kelâm konularının ele alındığı ve erken dönem Matürîdî kelâmcılarının bir önceki bölümde zikredilen görüşlerinin birbirleri ile mukayesesinin ve karşılaştırmasının yapıldığı, ilâhî sıfatlar çerçevesinde kelâmcıların ortaya koyduğu görüşlerinin değerlendirildiği ve böylelikle Matürîdî kelâm sisteminin tanıtıldığı son bölümdür. Bu bölümde, Brodersen bir önceki bölümde ortaya koyduğu görüşleri on bir ayrı başlık altında teker teker ele almakta ve detaylı olarak bu görüşlerin bir analizini yapmaktadır. Matürîdî kelâmcılarının ortaya koyduğu görüşleri ele alırken her bir başlık altında detaylı bir argüman listesi sunan Brodersen, her bir görüşle alakalı genel değerlendirmeler yaparak konuları sonlandırmaktadır.

Eserin sonuç kısmında ise, bu çalışmanın İslam teolojisi öğrencileri için bir el kitabı niteliğinde olduğu ve artık Matürîdîlere ait görüşlerin batılı araştırmacılar tarafından da fark edilmesini sağlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Eş'ariliğin ve Matürîdîliğin teşekkül süreçlerinde kurucu imamların takipçilerinin ekolleşme yönünden farklı metod izledikleri, Eş'arîlerin kurucu imamları çerçevesinde bir yaklaşımla hareket ettikleri ancak Matürîdîlerin eserlerinde İmam Matürîdî'ye çoğunlukla atıf yapmadıkları ifade edilmektedir.

Der unbekante kalām adlı bu çalışma, halka yönelik olarak hazırlanan bir eser değildir. Dolayısıyla okuyucunun baştan sona bir çarpıda okuyabileceği bir süreklilik ve akıcılıkta yazılmamış, bilakis akademik bir dil kullanılmıştır. Akademik dil kullanılmasının sebebi, bu eserin İslam teolojisi alanında çalışma yapmak ya da ilahiyat eğitimi almak isteyen öğrencilere yönelik Matürîdîlik özelinde bu ekolü tanıtmak amacıyla bir ders kitabı olarak değerlendirilmiş olmasıdır. Bu anlamda eserin hedef kitlesini, İslâm ilâhiyat eğitimi alan öğrenciler veya Matürîdîlik üzerine çalışma yapmak isteyen akademisyenler oluşturmaktadır.

Yazar, eserinde Matürîdî kelâmına dair bir yargı ortaya koymamakta, bilakis Matürîdî kelâmcıların kendi eserlerine referansla görüşlerinin tespit edilmesine katkı sunmaktadır. Bunu yaparken de batıda tanınmayan, bilinmeyen, üzerinde fazla araştırma yapılmayan Matürîdîliği batı akademisyenlerine tanıtmayı amaçlamaktadır. Eserin isminin *Bilinmeyen Kelâm* olarak adlandırılması da bu iddiayı doğrular niteliktedir. Yazarın amacı, Arapça bilmeyen ve Matürîdî kelâmcıların görüşlerine ilk kaynaklardan ulaşamayacak olan batılı araştırmacılara bir kolaylık sağlamak ve kelâmcıların görüşlerini kendi eserlerinden alıntılarla Almanca bilenlerin istifadesine sunmaktır.

Eser, bildiğimiz kadarıyla kelâm alanında daha önce batıda ve İslâm dünyasında uygulanmayan bir metodla kaleme alınmıştır. Bu metod, belirlenen belli başlıklar altında, yine belirlenen erken dönem Matürîdî kelâmcıların o konudaki görüşlerini orijinal kaynaklardan vererek derli toplu bir şekilde sunulması ve bu görüşlerin değerlendirmesinin yapılmasıdır. Yazarın eserinde zikrettiği her bir mütekellim ve görüşleri ile alâkalı müstakil çalışmalar bulunmaktadır. Ancak farklı Matürîdî kelâmcılarının bir konuda hangi görüşleri ortaya koyduğuna dair karşılaştırmalı bir çalışma yapılmadığı düşüncesindeyiz. Örneğin Allah'ın kelâm sıfatı ile ilgili Matürîdî kelâmcılarının görüşlerini öğrenmek isteyen bir araştırmacı, her bir kelâmcının eserlerine ayrı ayrı müracat etmek ve her kelâmcının eserlerini ayrı ayrı tetkik etmek durumundadır. Ancak bu eser ile araştırmacılar, zikredilen kelâmcıların bu konuda hangi görüşlere sahip olduğuna bu eserden rahatlıkla ulaşabilecektir. Ayrıca Matürîdî kelâmcılarının görüşlerinin derli toplu bir şekilde Almanca'ya aktarılması da batıda Matürîdî ekolünün tanınmasına ve üzerinde çalışılmasına vesile olması bakımından önem arz etmektedir.

Eserin kelâmi konuların aktarılmasında güvenilirliği, kaynak kullanımında ilk kaynaklara yer verilmesinden ve orijinal Arapça metinlerin Almanca'ya doğru çevrilmesinden kaynaklanmıştır. Her bir kelâmcının meşhur eserlerine yazar tarafından ulaşılmış, tâli kaynaklardan ziyade ilk ve ana kaynaklar kullanılarak eserin güvenilirliği artırılmıştır.

Brodersen'in kaleme aldığı bu eserin sayılan güçlü yanlarının yanında tespit ettiğimiz bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır. Matürîdî kelâmına dair hazırlanan bu eserde, erken dönem Matürîdî kelâmcıların ilâhî sıfatlar bağlamında görüşlerine yer verilirken, kurucu imam Ebû Mansûr el-Matürîdî'nin görüşlerinin de *Kitâbü't-Tevhîd* ve *Te'vîlâtü'l-Şur'ân* adlı eserleri referans alınarak diğer mütekellimlerin görüşleri aktarıldığı gibi ayrı başlıklarla eserde zikredilmesi uygun olurdu. Ayrı başlık altında imam Matürîdî'nin görüşlerine yer verilmemesi, ona eserde hiç atıf yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Zirâ yazar, zaman zaman imam Matürîdî'nin görüşlerini ortaya koymaktadır. Ancak, Matürîdî kelâmının tanıtılmasının amaç edildiği bu eserde, erken dönem Matürîdî kelâmcılarının görüşlerinin ortaya konulmasından önce veya sonra, kurucu imam Ebû Mansûr el-Matürîdî başlığı açılabilir ve imam Matürîdî'nin ilgili sıfatlara dair görüşleri de okuyucunun istifadesine sunulabilirdi. Bu husus, olumlu yönlerini ortaya koyduğumuz söz konusu eser için ciddi bir eksiklik olarak görülmektedir. Ayrıca bir diğer eksiklik ise Semerkant ve Buhâra bölgelerinde teşekkül eden Matürîdî düşüncesinin teşekkül süreci ortaya konulurken, bu düşünce sisteminin geliştiği bu topraklara ve bu topraklarda yaşayan topluma dair çok fazla bilgi verilmemekte, adeta toplum sosyolojisi göz ardı edilmektedir.¹⁴

Söz konusu eksik yönlere rağmen, eserin hedef kitleleri olan İslâm ilâhiyatı öğrencileri ve akademik câmiâ için Matürîdî düşüncesinin bilinmesi, tanınması ve araştırmacılara bir heyecan katması açılarından son derece faydalı bir eser olduğunu ifade etmeliyiz. Eserde yazar tarafından zaman zaman Eş'ârî ve Mu'tezile kelâmcılarının görüşleri ile mukayese yapılan Matürîdî düşüncesinin, bu çalışma sayesinde kelâm tartışmalarını okuyucunun zihnine yerleştirdiği dikkate alındığında da tavsiye edilmesi gereken bir eser olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Matürîdî düşünceyi öğrenmek isteyen kişilerin, Matürîdîliğin kelâmî görüşlerine erişimlerini kolaylaştırması noktasında da eser önemlidir. Söz konusu eserin, en kısa zamanda

¹⁴ Frank Griffel, "Angelika Brodersen, Der unbekante kalâm. Theologische Positionen der frühen Mâtürîdiya am Beispiel der Attributenlehre", *Der Islam* 93/ 2 (2016), 585-588.

Türkçe'ye tercümesinin yapılması ve Türkiye'de İlahiyat eğitimi alan öğrencilerin ve akademisyenlerin istifadesine sunulması gerektiğini düşünmekteyiz.

References

- Brodersen, Angelika. Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Mātūrīdīya am Beispiel der Attributenlehre. Münster: Lit Verlag, 2014.
- Demir, Abdullah. Ebû İshak es-Saffar'ın Kelâm Yöntemi. İstanbul: İSAM, 2018.
- Griffel, Frank. "Angelika Brodersen, Der unbekannte kalām. Theologische Positionen der frühen Mātūrīdīya am Beispiel der Attributenlehre". Der Islam 93/ 2 (2016) 585-588.
- Rudolph, Ulrich. Al-Mātūrīdī und die sunnitische Theologie in Samarkand. Leiden: E.J. Brill, 1997.
- Rudolph, Ulrich. Mātūrīdī ve Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelâmı. Trans. Özcan Taşçı. İstanbul: Litera, 2016.
- al-Şaffār, Abū Ishāq İbrāhīm b. 'İsmā'īl al-Zāhed. Talkhīş al-adilla li-qawā'id al-tawhīd. ed. Angelika Brodersen. 2 volumes. Bairut: al-Ma'had al-Almānī li abhās al-Sharqīyya, 1432/2011.